

ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇЇ ФІСКАЛЬНІ АСПЕКТИ

У статті розкрито суть поняття «митна безпека», виокремлено її складові. Розкрито мету митної безпеки як досягнення рівня ефективності та надійності митної системи завдяки продуктивному функціонуванню митних органів. Окреслено індикатори, що впливають на фіскальну ефективність митної безпеки держави. Проаналізовано заходи, направлені на забезпечення митної безпеки у сфері фіскальної політики.

Ключові слова: митна безпека, забезпечення митної безпеки, складові митної безпеки, індикатори митної безпеки.

NOVOSAD I.

Ternopil National Economic University

THEORETICAL ORGANIZATIONAL BASES OF CUSTOMS SECURITY AND ITS PHYSICAL ASPECTS

The development of market relations, the intensification of export-import operations, the strengthening of international economic cooperation and integration processes around the world are accompanied by aggravation of economic competition, which actualizes the issue of the need to guarantee the customs security of the state and its components. The role and influence of the customs system on the state of the national economy is growing. In the economic sphere, this means: control over export-import operations, aimed at supporting important priorities for Ukraine and protecting domestic producers against customs regulations, counteracting uncontrolled outflow of national material, financial, intellectual, informational and other resources. All these tasks should be solved, first of all, by means of customs control, tariff and non-tariff customs regulation. Because of this, the formation and implementation of appropriate fiscal policy in the system of customs security and the introduction of mechanisms for blocking and eliminating the factors that undermine the establishment of the customs system, is an urgent problem in the field of customs. The ideology of customs security depends on the process of fiscal efficiency, the general principles of which are laid down in the current legislation of Ukraine and are being perfected in accordance with world rules. After all, the provision of the fiscal component of customs security, elimination of existing imbalances is one of the main tasks of the national economy. The article reveals the essence of the concept of "customs security", its components are identified. The purpose of the customs security is to achieve the level of efficiency and reliability of the customs system through the efficient functioning of the customs authorities. Indicators that influence the fiscal efficiency of customs security of the state are outlined. The measures aimed at ensuring customs security in the field of fiscal policy are analysed. The purpose of the article is to solve complex problems of the functioning of the fiscal component of customs security and to carry out a thorough analysis of its provision in Ukraine, which undoubtedly has a significant impact on the formation of efficient ways of reforming the customs system.

Key words: customs security, provision of customs security, customs security components, customs security indicators.

JEL Classification: H29, P33, F15, E52.

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин, активізація експортно-імпортних операцій, посилення міжнародного економічного співробітництва та інтеграційних процесів в усьому світі супроводжуються загостренням економічної конкуренції, що актуалізує питання потреби гарантування митної безпеки держави та її складових.

Зростає роль та вплив митної системи на стан національної економіки. В економічній сфері під цим розуміється: контроль за експортно-імпортними операціями, спрямований на підтримку важливих для України пріоритетів та захист вітчизняного виробника боротьби з порушеннями митних правил, протидія неконтрольованому відпливу національних матеріальних, фінансових, інтелектуальних, інформаційних та інших ресурсів. Всі ці завдання повинні вирішуватись, насамперед, засобами митного контролю, тарифного та нетарифного митного регулювання. Через це, формування і проведення відповідної фіскальної політики в системі забезпечення митної безпеки і впровадження механізмів блокування та усунення факторів, що підривають усталеність митної системи, є актуальною проблемою в галузі митної справи.

В сучасних умовах сама ідеологія митної безпеки залежить від процесу фіскальної ефективності, загальні принципи якого закладені у чинному законодавстві України та вдосконалюються відповідно до світових норм. Адже саме забезпечення фіскальної складової митної безпеки, усунення наявних диспропорцій є одним із головних завдань національної економіки.

Метою статті є комплексне розв'язання проблем функціонування фіскальної складової митної безпеки та здійснення ґрунтовного аналізу її забезпечення в Україні, що безумовно чинить суттєвий вплив на формування ефективних напрямків реформування митної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідженні фіскальної складової митної безпеки зробили наукові праці провідних вчених і практиків, зокрема, І. Г. Бережнюк, А. Г. Бидик, Н. І. Гавловська, М. О. Губа, О. І. Губа, С. В. Додін, І. М. Квеляшвілі, О. В. Комаров, А. І. Крисоватий, В. П. Мартинюк, К. І. Новікова, Н. В. Осадча, П. В. Пашко, Є. М. Рудніченко, А. М. Стельмашук.

Виклад основного матеріалу. В умовах світової глобалізації рівень розвитку економіки та добробуту населення залежать не лише від ефективності внутрішньої економічної політики держави, а від чинників глобального характеру. Саме тому усвідомлення важливості проведення ефективної зовнішньоекономічної політики, забезпечення дієвого захисту внутрішнього ринку, на засадах, що відповідають загальноприйнятим у світі принципам та підходам – наукова дилема, яка ще не знайшла свого повного вирішення в Україні. Одним із ключових аспектів цієї проблеми є забезпечення митної безпеки держави.

Згідно з теорією потреб [5, с.127] після фізіологічних для будь-якої організованої структури як людини, так і держави, важливим аспектом є безпека. Так, А. Маслоу, у створеній ним ієрархії потреб відносить до другого рівня прагнення самозбереження (безпеки, захищеності), що знаходяться над фізіологічними потребами (задоволення почуття голоду, спраги) та також передують соціальним потребам (задоволенню почуттів духовної близькості, любові) [5].

Важливий аспект дослідження безпеки полягає в тому, на кого зокрема має бути спрямована національна політика економічного захисту. Референтом безпеки може бути суспільство в цілому або окремі особи. Особливістю даного питання є те, яким чином привілейовані або правлячі групи організують збереження своєї влади та багатств з огляду на вимоги щодо розподілу в суспільстві, які виникають внаслідок економічної активності. Для одних країн репресії можуть бути нормою, але більш прогресивним підходом є механізми державного управління із застосуванням рівних прав щодо роботи для різних груп, систем соціального страхування та спеціальних установ, які б впроваджували управління внутрішніми соціальними конфліктами. Прикладом може бути досвід Китаю та Таїланду, які регулюють подібні конфлікти за допомогою соціальних контрактів (К. Хьюїсон, Ж. Вонг) [4]. З часом безпеку режиму замінює безпека громадян, матеріально задоволені громадяни є менш чутливими до впливу внутрішніх та зовнішніх економічних загроз (М. Лаффер) [4, с.80].

В сучасних умовах міжнародного поділу праці, посилення інтеграції у світовій економіці, входження України до СОТ, національний стан економіки все більше залежить від зовнішньоекономічної діяльності країни, тому митна безпека набуває все більш важливого значення для України. Законодавче визначення митної безпеки викладено в статті 6 Митного кодексу України і характеризується як стан захищеності митних інтересів України [7]. М. Губа вважає що, митна безпека держави – це стан захищеності митних інтересів України, який забезпечується завдяки ефективній реалізації державної податкової політики та політики в галузі державної митної справи, характеризується надійним функціонуванням митної системи, безпечністю митного простору країни, відкритістю національної економіки та прийнятним рівнем експортно-імпоротної залежності держави і ґрунтується на врахуванні фіскально-регуляторних пріоритетів країни та інтересів платників митних платежів [4, с.82]. Митна безпека – захищеності митних інтересів держави, які є її національними інтересами і забезпечення та реалізація яких досягаються провадженням митної справи, зазначає П. Пашко Митна безпека являє собою комплекс (систему) ефективних економічних, правових, політичних та інших заходів держави, суспільства й людей із захисту інтересів (у тому числі інтересів власності) народу та держави в зовнішньоекономічній сфері і, зокрема, у митній сфері, стверджує П. Пашко та І. Бережнюк [3, с.12].

Проведене теоретичне узагальнення поняття митної безпеки дозволило запропонувати авторське тлумачення і трактувати її як стан захищеності національних інтересів держави, підтримки торгівельної незалежності, стійкості, стабільності та здатності до вдосконалення митної системи, за якого забезпечується її гарантований захист і гармонійний розвиток суспільства.

Загалом, варто визначити головну мету забезпечення митної безпеки – це досягнення необхідного рівня надійності та ефективності митної системи. Досягнення передбаченої роботи митної системи, достатнього рівня сприяння зовнішньоекономічній діяльності в нестабільних зовнішніх і внутрішніх умовах, забезпечення зниження ризиків, а також виявлення та нейтралізації ризик-чинників, які безпосередньо впливають на стан реалізації митної справи й опосередковано – на її зовнішньоекономічну діяльність та ефективність.

Митна безпека через механізм митного оподаткування забезпечується надходження митних платежів до доходної частини державного бюджету, це прямо впливає на стан бюджетної, грошово-кредитної та валютної систем держави. Зовнішньоекономічна безпека прямо пов'язана з митним оподаткуванням та з митною безпекою загалом. Через диференціацію ставок митного тарифу система митного оподаткування, з одного боку, слугує запобіжником контрабанди товарів, нерациональної структури імпорту й експорту, від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі, а з іншого – сприяє вільному руху товарів, робочої сили та капіталу, що створює сприятливі умови для розвитку національної економіки завдяки її інтеграції у світовий розподіл праці. Можна стверджувати, що митна безпека прямо або опосередковано впливає фактично на кожну складову економічної безпеки держави. Крім цього економічною безпекою держави фахівці [1, с.59; 8, с.63] вважають стан економічного забезпечення національної безпеки держави, певні заходи, спрямовані на постійний та стабільний розвиток економічної системи держави, забезпечення самодостатності, яка включає механізм протистояння зовнішнім загрозам.

Водночас, зростає роль та вплив митної системи на стан національної господарської системи. В економічній сфері під цим розуміється: контроль за експортно-імпортними операціями, спрямований на

підтримку важливих для України пріоритетів та захист вітчизняного виробника боротьби з протиправною (тіньовою) економічною діяльністю, протидія неконтрольованому впливу національних матеріальних, фінансових, інтелектуальних, інформаційних та інших ресурсів [3, с.13]. Всі ці завдання повинні вирішуватись, насамперед, засобами митного контролю, тарифного та нетарифного митного регулювання. Через це, формування і проведення відповідної економічної політики в системі забезпечення митної безпеки і впровадження механізмів блокування та усунення факторів, що підривають усталеність митної системи, є актуальною проблемою державної політики в галузі митної справи.

Враховуючи, що складові митної безпеки – це показники (індикатори) оцінки стану економіки з точки зору ключових процесів, які відображають суть економічної безпеки. Ключовими з них вважаються рівень забезпечення безпеки та фінансової результативності, не тільки суто в політичному сенсі, а й в плані незалежності держави, яка спроможна здійснювати контроль над ресурсами за умови досягнення високого і ефективного рівня виробництва, що дасть змогу забезпечити її конкурентоспроможність і участь у міжнародній торгівлі (рис. 1).

Варто зауважити, що вагоме значення має здатність до саморозвитку і самовідтворення країни. Про це буде свідчити незалежність від іноземних партнерів, спроможність держави самостійно реалізовувати життєво важливі національні інтереси в митній сфері, маєтись на увазі, намагатись здійснювати постійну модернізацію та спрощення митних процедур, вести ефективну інвестиційну та інноваційну політику, створювати сприятливі умови для ведення бізнесу, вести ефективну торговельну діяльність, вводити ефективні заходи боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями.

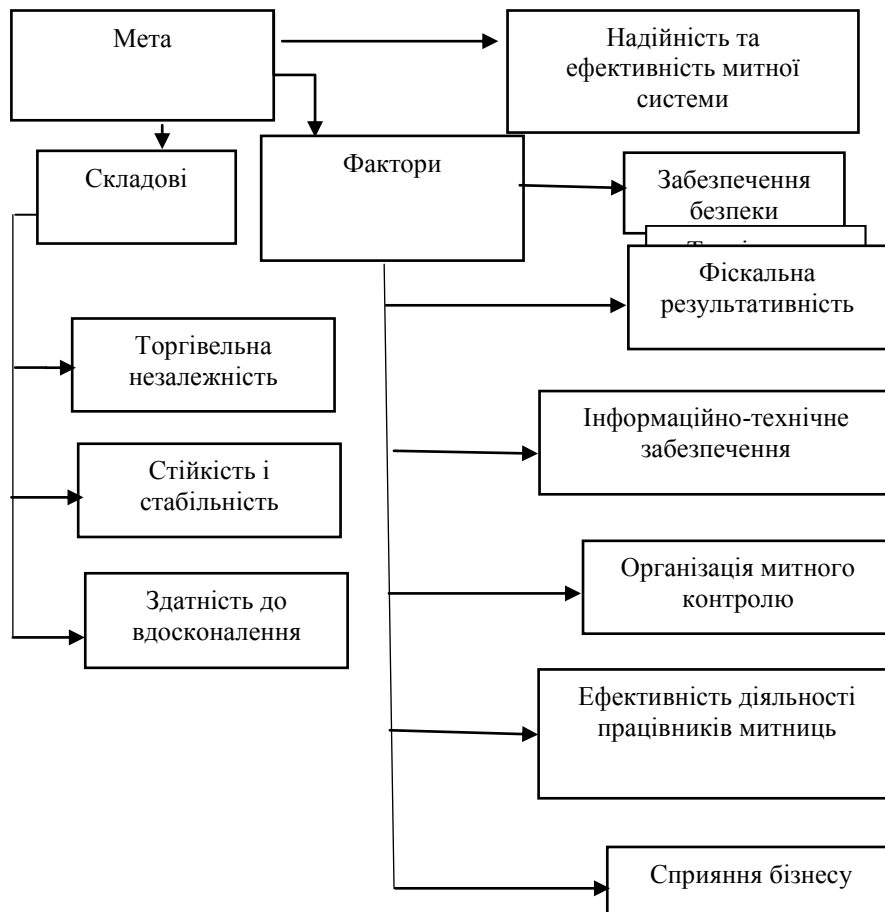

Рис. 1. Мета, складові та фактори митної безпеки

*Примітка. Складено автором

Важливим аспектом у дослідженні фіскальної складової митної безпеки держави є комплекс організаційно-економічного та інформаційного забезпечення, який визначається критерієм митної безпекоспроможності.

Митна безпекоспроможність – стан реалізації митної справи, який визначає здатність митної служби незалежно від будь-яких зовнішніх і внутрішніх загроз цілодобово забезпечувати ефективне досягнення встановлених державою цілей і завдань за наявних інфраструктури, кадрового, матеріального й технічного забезпечень [1, с.58].

Головна мета, як зазначає автор, забезпечення митної безпекоспроможності – досягнення необхідного рівня надійності митної служби та забезпечення виконання нею своїх функцій. Показник

митної безпекоспроможності – множина організаційно-економічних показників результатів діяльності митної служби у вигляді якісних характеристик та кількісних індикаторів, які оцінюють можливість здійснення митної справи на визначеному рівні надійності.

За допомогою показників можна визначити митну безпекоспроможність, що характеризує визначення множини організаційно-економічних показників діяльності митної служби у вигляді якісних характеристик та кількісних індикаторів, які оцінюють можливість здійснення митної справи на визначеному рівні надійності.

При аналізі митної безпеки необхідно передусім виділити три основні складові:

1. Торгівельна незалежність, що означає насамперед спроможність використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення рівноправної участі у міжнародній торгівлі.

2. Стійкість і стабільність митної безпеки передбачає міцність і надійність усіх її елементів, створення гарантій для ефективної зовнішньоекономічної діяльності, стримування дестабілізуючих факторів.

3. Здатність до вдосконалення, тобто спроможність самостійно реалізовувати і захищати митні інтереси держави, здійснювати постійну модернізацію митного регулювання, митного контролю, митного оформлення, боротьби з контрабандою та порушеннями митного законодавства, тобто розвивати зовнішньоекономічний потенціал країни.

Не викликає сумніву, що в сукупності таких показників найважливішу роль для митної системи відіграють рівень результативності у порівнянні із витратами її роботи та їх структурою. При цьому, під митною ефективністю мається на увазі ступінь досягнення митною системою мети, яка характеризує її якість або здатність системи виконувати задані функції найбільш економічним шляхом.

Митна безпека являється невід'ємною складовою, так і індикатором для стану та рівня забезпеченості фіскальної політики держави. До індикаторів митної безпеки держави відносять:

1. Забезпечення безпеки:

- частка митних декларацій, за якими спрацював профіль ризику;

- частка судових справ, розглянутих на користь митниці;

- частка судових справ, розглянутих на користь суб'єктів ЗЕД;

- частка товарів, щодо яких митницею вжито заходів стосовно усунення порушень митного законодавства;

- частка справ про порушення митних правил, заведених працівниками управління боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил.

2. Фіскальна результативність:

- показник фіскальної віддачі;

- показник віддачі декларування;

- показник віддачі товарообігу грошовий;

- показник віддачі суб'єкта ЗЕД;

- показник віддачі посадової особи.

3. Інформаційно-технічне забезпечення:

- відсоток досягнутого рівня облаштування системи відеоспостереження;

- забезпеченість митниці телекомунікаційними каналами відомчої інтегрованої телекомунікаційної мережі;

- забезпеченість обчислювальною технікою;

- надійність системи безперебійного постачання електроенергії;

- доступність компонентів ЄАІС, що забезпечують функціонування інформаційних технологій он-лайн.

4. Організація митного контролю:

- середній час оформлення однієї митної декларації;

- середня тривалість здійснення митних процедур;

- відсоток фізичних оглядів товарів та транспортних засобів від загальної кількості пропущених;

5. Сприяння бізнесу:

- наявність офіційного сайту митного органу;

- частота оновлення інформації на сайті митного органу;

- можливість отримання on line консультацій щодо здійснення митних процедур.

6. Ефективність діяльності працівників митниць:

- чисельність працівників, що пройшли спеціалізовану підготовку або підвищили свою кваліфікацію за напрямом діяльності;

- підвищення фахового рівня працівників митниць.

Головною метою митної безпеки можна вважати досягнення певного рівня ефективності та надійності митної системи завдяки продуктивному функціонуванню митних органів.

Митна безпека включає в себе забезпечення безпеки торговельного ланцюга постачання та безпеку, що забезпечується боротьбою з контрабандою та порушеннями митних правил та тісно пов'язана з

зовнішньоторговельною безпекою, яка характеризує стан митних інтересів у сфері експорту та імпорту. Для забезпечення митної безпеки в різні роки більшого або меншого значення набували наступні дії (обставини, умови, фактори) у сфері зовнішньоекономічної діяльності:

- збільшення обсягів експорту товарів вітчизняного виробництва;
- приведення ставок ввізного мита у відповідність до вимог СОТ;
- удосконалення по всій вертикалі митної служби процедури митного контролю та одночасна її лібералізація;
- своєчасне надходження митних платежів до державного бюджету;
- участь України в роботі ВМО;
- підвищення фахового рівня працівників митниць;
- відповідність діяльності митної служби України діяльності митних служб інших країн з метою дотримання положень і вимог ВМО;
- захист культурної та історичної спадщини українського народу;
- забезпечення стабільного джерела поповнення Державного бюджету;
- ефективне забезпечення економічних інтересів України та їх захист.

Висновки. Вихідним інструментом забезпечення митної безпеки повинна стати комплексна програма регулювання митної безпеки, яка визначила б основні цілі й пріоритети, містила б підпрограмні рішення ключових проблем безпеки. Така програма повинна слугувати орієнтиром під час вибору пріоритетних напрямів діяльності митної служби. Її ефективність, ступінь впливу на систему митної безпеки будуть залежати від адекватності цілям і пріоритетам дії економічних регуляторів.

На нашу думку, діяльність держави у сфері митної безпеки покликана забезпечувати вагоме коло митних завдань, серед яких найважливішими є: створення умов лібералізації зовнішньої торгівлі; недопущення контрабанди та порушення митних правил; удосконалення митного законодавства України відповідно до світових та європейських стандартів; прискорення товаро- та пасажиропотоку через митний кордон; забезпечення споживчого ринку якісними іноземними продуктами та недопущення ввезення небезпечних для здоров'я людей товарів.

У цьому контексті митна безпека потребує свого забезпечення на державному рівні, оскільки протягом століть митниця була і залишається одним з найбільш істотних факторів державності і незалежності країни, запорукою владного і фінансового суверенітету. Митна безпека передбачає системні дії щодо налагодження механізму, який забезпечує її інституціоналізацію та спрямованість на досягнення конкретних цілей та поставленої мети.

Література

1. Бережнюк І.Г. Економічна ефективність митної справи: аналіз критеріїв оцінки / І.Г. Бережнюк // *Фінанси України*. – 2007. – № 1. – С. 58–66.
2. Бережнюк І.Г. Мета і критерії оцінки ефективності управління митною справою / Бережнюк І.Г. – Дніпропетровськ : АМСУ, 2008. – С. 12–15.
3. Васильєв А.А. Концепції економічної безпеки країни в зарубіжній науці / А.А. Васильєв // *Економічні науки*. – 2006. – Випуск 38. № 51. – С. 15–19.
4. Губа М. О. Фактори підвищення ефективності здійснення державної митної справи в Україні / М. О. Губа // *Тези доповідей науково-практичної заочної конференції [«Дослідження теоретичних аспектів та розробка системи оцінювання ефективності митних процедур»]*, (м. Хмельницький, 25 вересня 2014 р). – С. 80–81.
5. Котлер Ф. Основы маркетинга Краткий курс / Ф. Котлер – Издательский дом "Вильямс", 2007. – 656 с.
6. Крисоватий А. І. Фіскальна політика держави у фінансовому забезпеченні формування суспільства сталого розвитку / А. І. Крисоватий, Т. Я. Маршалок // *Сучасна парадигма фіскальної політики України в умовах формування суспільства сталого розвитку : монографія / А. І. Крисоватий, Л. П. Амбрик, М. П. Бадида, Є. П. Бондаренко ; за наук. ред. А. І. Крисоватого. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – С. 50–58.*
7. Митний кодекс України від 11.07.2002 р. № 92-IV ; станом на 1 серпня 2009 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. // *Відомості Верховної Ради України*. – 2002. – № 38–39. – С. 288.
8. Пашко П.В. Понятійний апарат системи забезпечення митної безпекоспроможності / П.В. Пашко // *Економіка та управління національним господарством*. – 2009. – С. 62–68.

References

1. Berezhnyuk I.G. Economic efficiency of customs business: analysis of evaluation criteria / I.G. Berezhnyuk // *Finance of Ukraine*. – 2007. – № 1. – P. 58–66.
2. Berezhnyuk I.G. Purpose and criteria for assessing the effectiveness of customs management / Berezhnyuk I.G. – Dnipropetrovsk: AMSU, 2008. – September 12–15. – (Current Issues of Economic Security and Customs Policy of Ukraine : Materials of the 3rd International Scientific and Practical Conference).
3. Vasiliev AA Concepts of the country's economic security in foreign science / AA Vasiliev // *Economic sciences*. Issue 38. – 2006. – No. 51. – P. 15–19.

4. Guba M.O. Factors for improving the efficiency of the implementation of the state customs business in Ukraine / M.O. Guba / Abstracts of scientific and practical correspondence conference ["Research of theoretical aspects and development of a system for evaluating the effectiveness of customs procedures"], (Khmelnitsky, September 25, 2014). – P. 80–81.

5. Kotler F. Fundamentals of Marketing Short Course / F. Kotler – Publishing House "William", 2007 – 656 p.

6. Krisovytsy A.I. The fiscal policy of the state in the financial provision of the formation of a society of sustainable development / A.I. Krisovaty, T.Ya. Marshalok // Modern paradigm of fiscal policy of Ukraine in the conditions of formation of a society of sustainable development: monograph / A.I. Krisovaty, L.P. Ambrik, M.P. Badide, E.P. Bondarenko; for sciences Ed. A.I. Krisovaty. – Ternopil: TNEU, 2015. – P. 50–58.

7. Customs Code of Ukraine dated July 11, 2002 No. 92-IV: as of August 1, 2009 / Verkhovna Rada of Ukraine. – Officer View // Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. – 2002. – No. 38–39. – P. 288.

8. Pashko P.V. Conceptual apparatus of the system for ensuring customs security / П.В. Pashko // Economy and management of national economy. – 2009. – P. 62–68.

Рецензія/Peer review : 13.10.2017

Надрукована/Printed :21.12.2017

Рецензент: д.е.н., проф. Крисоватий А.І.